

Biskop Hans Brask 500 år 2013 — Projektplan

Projektbakgrund

År 2013 är det 500 år sedan Hans Brask blev biskop i Linköpings stift. Detta bör uppmärksammas!

Bland de biskopar som verkat i Linköpings stift är Hans Brask en av dem som lämnat flest spår i vår historia. Han var en kraftfull renässansmänniska med ett mycket brett intressefält. Han verkade i brytningstiden mellan olika religiösa inriktningarna, var verksam som industriman och intresserad av rent praktiska ting i vardagslivet. Vi nutidsmänniskor kanske känner till Brasklappen och Brasks motstånd mot Gustav Vasa men det finns mycket mer att upptäcka. För att samordna och initiera till aktiviteter under Braskjubileet har en projektgrupp bildats.

Redan nu finns ett antal intressenter som genom att arrangera program och aktiviteter med anknytning till biskop Brask är intresserade av att delta i ett Braskjubileum 2013. Bland intressenterna finns bland andra Linköpings stift - tillsammans med Visby och Växjö stift som ingick i Linköpings stift under medeltiden – museer, föreningar och organisationer. Tänkbara aktiviteter under jubileumsåret spänner över ett brett område inom såväl det kyrkliga som det profana livet. Evenemangen och insatserna skall vända sig till allmänheten.

På senare år har många lyckade jubileer över historiska personer och händelser genomförts, till exempel 400 årsdagen av Linköpings blodbad, Sancta Birgittas 700 års jubileum och Birger jarls 800-åriga födelsedag. Uppmärksammandet av biskop Brask kommer att bli ytterligare ett jubileum i samma anda.

Historisk bakgrund

Linköpings stifts historiskt mest kände biskop Hans Brask blev biskopsvigd år 1513. Linköpingspojken Hans Brask började sin yrkesverksamma bana som kansler åt biskop Henrik Tidemansson. I samband med Tidemannsons död år 1500 blev Brask vald till domprost i Linköping. År 1513 blev Brask slutligen biskop i Linköpings stift - den siste katolske biskopen av Linköping. Han förde en ojämn kamp mot Gustav Vasa som vid riksdagen 1527 i Västerås beslutade att konfiskera stiftens, biskoparnas och klostrens egendomar, samt bryta den svenska kyrkans kontakt med påven och Rom. Kungen hade för avsikt att själv bli kyrkans överhuvud för att inte behöva rätta sig efter påven i Rom eller ärkebiskopens påbud. Biskop Brask protesterade, speciellt som biskopsgodsen och klostrens egendom skulle dras in till kronan, samtidigt som mycket kyrksilver från sockenkyrkor togs i beslag. Denna attack mot kyrkan ledde till att biskop Hans Brask flydde till Polen. De 14 år som han var biskop i Linköpings stift var mycket turbulenta och händelserika i svensk rikspolitik i vilken biskop Brask livligt deltog.

Syfte

Syftet med att uppmärksamma biskop Brasks 500 års-jubileum är:

Att sprida kunskap om biskop Brask och hans tid

Detta ska ske genom att bland annat:

- Ge ut en populärvetenskaplig skrift för att lyfta fram renässanspersonens mångfacetterade kunskaper och egenskaper och visa på dess betydelse för såväl samtid som nutid samt för att öka kunskapen och förståelsen för kyrkans plats i samhället och i människors liv under medeltid och renässans.
- Låta trycka och sprida en turistkarta med resmål med anknytning till biskop Brask.
- Engagera skolor att intressera sig för Biskop Brask och hans tid
- Uppmuntra olika intressenter att ta initiativ till och genomföra evenemang inom ramen för sina verksamheter och att samarbeta med varandra.
- Lägga ut en evenemangskalender på projektets hemsida, www.brask2013.se

Organisation och samarbetspartners

En projektgrupp, bestående av representanter för Linköpings Domkyrkas vänner, Stiftshistoriska sällskapet i Linköpings stift, Östergötlands Fornminnes- och Museiförening, Linköpings stift, Linköpings Slots- och Domkyrkomuseum, Östergötlands museum och Linköpings Guideklubb, har bildats under våren 2011. Till projektgruppen knyts även andra organisationer/föreningar tillfälligtvis såsom projektet ”Linköpings historia på nätet” vid Linköpings universitet.

Projektansvarig institution är Stiftshistoriska sällskapet i Linköpings stift.

Projektledare har i dagsläget inte utsetts.

Projektgruppens uppgift är att vara sammanhållande, utarbeta en plan för genomförandet av Braskjubileet 2013 och att knyta kontakter med och uppmuntra andra intressenter att delta i och arrangera program med anledning av Braskjubileet. Kontakter har redan knutits med Stiftshistoriska sällskapen i Visby och Växjö stift. Olika studieförbund är också tänkta samarbetspartners. Därutöver är ett 30-tal föreningar och organisationer som arbetar med kulturverksamhet av olika slag intresserade av att samverka. De evenemang som kommer att genomföras med syftet att lyfta fram biskop Brask och hans tid sammanställs i en evenemangskalender

Förslag på evenemang

Invigning av jubileumsåret i Linköpings domkyrka.

Högmässa i Biskop Brasks anda.

Konserter med renässansmusik i domkyrkan och andra kyrkor

Utgivning av turistkarta till platser som förknippas med biskop Brask.

Utgivning av en populärvetenskaplig bok om biskop Brask.

Genomförande av föreläsningsserier.

Matfestival med utgångspunkt i Brasks recept

Nyutgivning av Brasks Hushållningsbok.

Guidade och dramatiserade visningar

Besök och visningar på biskop Brasks hus i Vadstena, Linköping och Norsholm.

Resor i Brasks fotspår i Linköpings stift.

En resa till Polen i Brasks fotspår för medlemmar i deltagande organisationer och föreningar.

Visning av Linköpings domkyrkas textilier från Brasks tid

Utställning av böcker från Brask tid

Utställning om Brasks industriprojekt och uppfinningar

Biskop Hans Brask – ett porträtt av jubileumspersonen

Hans Brask föddes 1464 i Linköping. Han vigdes till biskop i Linköpings stift 1513.

Biskop Brask var en renässansmänniska. Han var verksam vid den tid då det moderna Sverige grundades, Kalmarunionen upplöstes och reformationen påverkade kyrka och statskick. Han var också en maktmänniska, först vän och sedan fiende med Gustav Vasa, och en kyrkans man som stred för kyrkans självständighet. Få medeltida personer har efterlämnat ett så rikt källmaterial som Hans Brask. En lång lista över otryckta och tryckta källor finns i Per Stobaeus bok "Från biskop Brasks tid".

Fadern var borgmästare i Linköping. Han satte sonen i skola i Skara domskola. Möjligen redan då med tanke på en karriär inom kyrkan, och Hans Brask fortsatte sina studier i Greifswald och Rostock, där han studerade skolastisk teologi, juridik och aristotelisk filosofi. Efter studierna i Tyskland började han arbeta i biskop Henrik Tidemansson kansli i Linköping och ombesörjde på dennes uppdrag 1493 tryckningen av Breviarium Lincopensis i Nürnberg. 1498 blev han kanik i Linköpings domkyrka. Man kan se hans vapensköld i valvet norr om högaltaret.

Hans Brask var ofta i tvist med borgarna i Linköping. Han blev av Lasse Nilsson, dåvarande borgmästaren i Linköping, förmodligen med orätt, anklagad för urkundsförfalskning i samband med utfärdande av ett brev i biskopskansliet. För att rentvå sig reste han till kurian i Rom 1499 där han senare kom att studera romersk och kanonisk rätt, nödvändigt för den som ville komma vidare i den kyrkliga hierarkin. 1500 benämndes han in artibus magister in decretis licentiat, licentiat i kanonisk rätt. Under åren i Rom var han även föreståndare för "Birgittas hus".

1501 utnämndes han till domprost i Linköping med påvlig stadfästelse av ämbetet. Han var dock tvungen att återvända till Rom eftersom affären med Lasse Nilsson ännu inte var avgjord. 1504 blev Brask doktor i kanonisk rätt och återvände till Linköping. Den valde biskopen i Linköping Hemming Gadh — ett val som aldrig påven bekräftade — var mer krigare än biskop och Brask blev den som fick det praktiska ansvaret för stiftet.

Det tidiga 1500-talet var oroliga tider. Brask fick då en plats i riksrådet. Riksföreståndaren Svante Sture ville tillsammans med biskop Hemming Gadh bjuda motstånd mot den dansk-svenska unionskungen Hans. Ärkebiskop Jakob Ulfsson däremot ville ha en fredlig uppgörelse. Resultatet blev att påven bannlyste Svante Sture och Hemming Gadh. Brask ansträngde sig för att inte stöta sig med någon. Hans intresse var främst kyrkan. År 1509 deltog han i fredsförhandlingar med danskarna, men förhandlingarna avbröts. Svante Sture dog och i och med detta miste Hemming Gadh det stöd han hade haft. Gadh avsattes och då valdes Hans Brask till biskop vilket bekräftades av påven. Den 7 augusti 1513 vigdes Hans Brask till biskop i Linköping av biskopar i den svenska kyrkoprovinsen. I Vadstena klostrets diarium ser man att klosterfolket var oroliga över valet av biskop. Hans Brask var inte älskad av alla.

Den 4 februari 1515 medverkade Brask vid skrinläggningen av Nicolaus Hermanni i Linköpings domkyrka. Han lät trycka det så kallade Hermanniofficiet vid sitt tryckeri i Söderköping. Under Brasks tid fick Domkyrkan sin första orgel. Linköpings stift var under medeltiden Sveriges rikaste och mest inflytelserika stift.

Historien bakom brasklappen ett begrepp som härstammar från biskop Brask

Bakgrunden var denna: Det var strid om makten mellan kyrkan, representerad av ärkebiskopen Gustav Trolle, och staten, representerad av riksföreståndaren Sten Sture. Ärkebiskopen hade som garanti för kyrkans frihet fått biskopsborgen Stäket "för evärdelig tid" av danske kung Kristian den II och fått rätt att försvara den med militära medel.

Sten Sture och riksrådet lät då avsätta ärkebiskopen, som de menade gick Kristians ärende. Hans Brask satt med i rådet och hans sigill fanns bland de andra rådsmedlemmarnas sigill under beslutet att avsätta ärkebiskopen. Men troligt är att han reserverade sig (se Stobaeus 2010, sid 249-250). Han var emot avsättningen,

vilket han skriver i ett brev till Sten Sture. Brask var som vi vet kunnig i kanonisk rätt och visste att det var juridiskt otänkbart att avsätta en ärkebiskop på detta sätt. Den ende som kunde avsätta en ärkebiskop var påven. Brask betraktades också allmänt som ärkebiskopens vän och Kristians man och arga linköpingsbor och östgötar belägrade biskopsborgen i Linköping och hans andra gods i stiftet.

Så följde Stockholms blodbad. Alla stormän och biskopar kallades till Stockholm för kröningen av Kristian II, men kröningsfesten utvecklades till rättegång. Riksrådet anklagades för att ha avsatt Sveriges ärkebiskop och bannlysts av påven. Svenskarna överfölls nu av kung Kristians knektar och åttio män, varav flera biskopar, halshöggs vid Stockholms blodbad år 1520.

Hans Brask slapp undan. Enligt Olaus Petri — som berättat om detta i sin krönika — räddade han sig genom att dra fram "brasklappen" ur sitt sigill. Petri har också myntat de ord som Brask skulle ha yttrat: "*Til thenna besegling är jach nödd och twingat*". Krönikan är skriven till stöd för Gustav Vasa långt efter händelsen. Ingen har sett Brasklappen men det är en bra historia.

Brask återvände till Linköping. Han lät straffa de upproriska linköpingsborna och en del andra östgötar med höga böter för att de hade de belägrat hans borg. Han hade hoppats att Kristian skulle ställa sig på kyrkans sida, men denne hade låtit avrätta biskoparna i Skara och Strängnäs. När Kristian ville befästa sin egen makt och införa ärftlig tronföljd vände Brask sig till Gustav Vasa och var en av dem som verkade för att Vasa fördes fram som riksföreståndare och valdes till svensk kung 6 juni 1523.

Gustav Vasa värnade inte kyrkan

Efter befrielsekriget från danskarna hade Gustav Vasa stora skulder till Lübeck. För att kunna betala sina lån krävde han in höga skatter och blev en hårdför kung. Brask vek sig till en början men när kraven hårdnade kom han i opposition mot kungen. Då Olaus Petri blev kungens sekreterare insåg Brask vart detta kunde leda. Petri hade studerat i Tyskland och mött Martin Luther och hade liksom många andra svenska teologer inspirerats av reformatoriska tankar. Brask varnade sina kolleger, men många övergick till den nya läran. Osäkerheten i den svenska kyrkoprovin sen var stor. Ärkebiskop Trolle hade flytt och istället valdes Johannes Magnus som var kungens man till ärkebiskop 1523 men påven dröjde med biskopsutnämningen. Gustav Vasa avskaffade delar av den kanoniska rätten och drog in biskoparnas och stiftens egendomar till kronan, d v s till sig själv. Han drog nytta av Brasks fiender varav många var avundsjuka på dennes ekonomiska framgångar.

Snaran började dras åt

Under en visitationsresa till Gotland år 1527 flydde Hans Brask till Danzig. Brask hoppades på kyrkans återupprättande men blev en av historiens förlorare.

Kyrkan var för Hans Brask gemenskapen av alla kristna, en helhet, som leddes av påven i Rom. Brask var fast förankrad i den kanoniska rätten, utnämnd av påven och han värnade om kyrkans frihet. Kyrkan kunde därför inte delas upp i nationella kyrkor ledda av landets kung. Det var denna kyrkosyn han var lojal mot och som han konsekvent följde. Därför gick han hellre i landsflykt än bröt mot kyrkolagen och den ed han svurit vid sin biskopsvigning och som riksråd.

Hans Brask, biskop i Linköpings stift

Biskop Brask var en idog visitator av sitt stora stift, som omfattade Östergötland, Öland, Gotland och Småland - med undantag av Varend som tillhörde Växjö stift. Biskopen var en herreman, som hävdade kyrkans makt och självständighet. Vid sitt hushåll uppfostrade han ynglingar (t.ex lagmannens i Västergötland, Ture Jonsons, son som var född utom äktenskapet). Han ansåg att bönder inte skulle lägga sig i politik, men ställde sig ofta på böndernas sida. Han menade att lekmän inte skulle ägna sig åt teologi och ogillade att Bibeln översattes till svenska trots att han själv översatte andaktslitteratur till svenska att brukas av folket i

hemmen. Han gav även ut gudstjänstböcker och andaktsböcker. För att få ”unga män” att läsa och inte “ligga vid ölstopet” översatte han helgonlegender till svenska. Hans Brask höll hårt på den internationella kyrkans enhet: “Sverige är ett gammalt katolskt kristet land”. Han var politiker, godsägare, domare, andlig ledare, patriot och “en god svensk man”.

Han var inte bara biskop utan även industrimannen Hans Brask som drev en koppargruva i Åtvidaberg, ett saltsjuderi i Rönö, pappersbruk i Tannefors, tryckeriverksamhet i Söderköping och hade planer på en grävd kanal förbi Norsholm ut till Östersjön.

Hans Brask dog 30 juli 1538 i Cistercienserklostret i Lad i Poznan, Polen.

Tidplan

för aktiviteter som planeras att genomföras inom projektgruppen eller av i gruppen ingående organisationer/museer/föreningar

Höst 2011

Projektplan skrivs och godkänns. — Framtagande av projektbeskrivning och — plan
Produktion av hemsida
Bidragsansökningar förberedas
Kontakter med Östsvenska turistrådet och sponsorer tas.
Synopsis Braskbokens innehåll
Nätverket börjar byggas

Vår 2012

Ansökan tryckningsbidrag till bok om Hans Brask och hans tid.
Insamlande av fakta till turistkarta samt ansökning om tryckningsbidrag.
Studieresor för projektgruppen
Fortsatt nätverksbyggande
Bidragsansökningar lämnas in
Påbörja evenemangskalendern med planerade evenemang

Höst 2012

Förberedande marknadsföring för jubileet
Bokproduktion
Kartproduktion
Studiematerial produceras
Föreläsningsserier förberedas
Förberedelser dramatiserade visningar
Fortsatt påfyllnad av evenemangskalender

Jubileumsåret 2013

Invigning med festkonsert i Linköpings domkyrka och jubileumsmiddag på Linköpings slott.
Utställning på Linköpings Slotts- och Domkyrkomuseum
Polenresa i Brasks fotspår
Utgivning av bok om Hans Brask och hans tid med turistkarta
Turistkarta distribueras
Studiematerial spridas
Evenemangstart
Utflykter i Brasks fotspår
Föreläsningsserier
Guidningar och dramatiserade vandringar
Ytterligare aktiviteter kommer att påföras och läggas in i en evenemangskalender på projektets hemsida.

Kontaktpersoner

Christina Blomqvist
Stiftshistoriska sällskapet i Linköpings stift
christina.blomqvist@stiftshistoriska.se
0706 94 44 01

Catharina Kjellgren
Stiftshistoriska sällskapet i Linköpings stift
kjellgren@bredband.net
0768 17 11 22

Per-Eric Lindgren
Domkyrkans vänner och Östergötlands Fornminnes- och Museiförening
perlin15@gmail.com
013-27 47 48, 0703 98 38 35

Johan Lamberth
Domkyrkans vänner
johan.lamberth@svenskakyrkan.se
011-15 76 79, 0767 62 71 27

Inger Lindström
Östergötlands Fornminnes- och Museiförening och Östergötlands museum
inger.lindstrom@ostergotlandsmuseum.se
013-23 03 36

Gunnar Nordanskog
Linköpings stift
Gunnar.Nordanskog@svenskakyrkan.se
0730 22 26 79

Markus Lindberg
Linköpings Slotts- och Domkyrkomuseum
markus.lsdm@gmail.com
0702 8 95 415

Jorunn Antonsen
Linköpings Guideklubb
jorunn.antonsen@telia.com
0706 16 18 78

Eva Modén
Linköpings historia på nätet
moden.eva@gmail.com
0705 88 20 99

Hemsidesadress: www.brask2013.se

Projektet epostadress: info@brask2013.se

Referenslitteratur

Arnell Erik, *Bidrag till biskop Hans Brasks lefnadsteckning*, Uppsala 1904.

Berntson Martin, *Klostren och reformationen. Upplösningen av kloster och konvent i Sverige 1523-1596*, Norma 2003.

Gunneng Hedda, *Hans Brask i helfigur*, Linköpings stiftsbok 1996/1997.

Gunneng Hedda, *Biskop Hans Brasks registratur*, Svenska fornskriftsällskapet, serie 1, Svenska skrifter 85, Uppsala 2003.

Olsson Lars-Erik, *Helgon och huliganer. Porträtt av några gestalter från medeltidens svenska kyrka. Den sista kyrkofursten — Hans Brask*, Carlssons 1999.

Linköpings stifts Herdaminne, Westerlund och Setterdalh, band 1, Linköping 1916.

Nyman Magnus, *Förlorarnas historia. Katolskt liv i Sverige från Gustav Vasa till Kristina*, Katolska bokförlaget 1997.

Schück Herman, *Medeltidens mångfald. Hans Brask som politisk mentor*, 2008.

Stobaeus Per, *Hans Brask. en senmedeltida biskop och hans tankevärld*, Artos 2008.

Stobaeus Per, *Från Biskop Brasks tid*, 2010.

Andrén Åke, *Sveriges kyrkohistoria del 3 Reformationstid*, Verbum 1999.

Svensson Britt, *Biskop Brask och Åtvidabergs gruvor*, Brukskultur i Åtvid 2003.

Linköping 2011-10-31

Jubileumskommittén